

Vrede over Israël

Jaargang 52
Nummer 3
Juni 2008

Van de redactie	2
Van belofte naar vervulling – een missionaire omslag	3
Om de praktijk van het joodse leven 3	6
Voorschriften bij het dagelijkse gebed	9
Israël en de protestantse kerken	10
Israël, teken van Gods trouw	13

Gij zult het ook tot een teken op uw hand binden en het zal u een voorhoofdsband tussen uw ogen zijn.
Deuteronomium 6:8

Tweemaandelijks orgaan, uitgegeven door Deputaten 'Kerk en Israël' van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland

Van de redactie

Op 14 mei 1948 werd door David ben Goerion de onafhankelijkheidsverklaring gelezen, waarin de staat Israël werd uitgeroepen. De staat Israël viert dit jaar zijn 60 jarig bestaan. In twee artikelen wordt daaraan aandacht besteed. Toch staat ook in dit nummer van Vrede over Israël het hoofdthema van jaargang 52, 'Om de praktijk van het joodse leven', weer centraal.

Drs. J.G. Brienen verzorgt de Schriftstudie vanuit het slot van Mattheus 28. De Schriftstudie draagt de titel: *Van belofte naar vervulling – een missionaire omslag*. Drs. Brienen tracht een antwoord te vinden op de vraag: Wat heeft de komst van Jezus Christus, de Messias, veranderd, met name met het oog op Gods volk Israël?

Drs. Bart Wallet levert ons het derde artikel over 'Om de praktijk van het joodse leven'. In *Halacha voor elke dag* laat hij aan de hand van drie praktische voorbeelden zien wat halacha voor 'gewone mensen' van dag tot dag praktisch inhoudt.

Het dagelijkse gebed is zo'n voorbeeld van praktisch handelen. Hoe men zich op het dagelijkse gebed voorbereidt en wat

er verder voor nodig is staat in een apart kadertje onder het artikel van drs.Wallet.

Drs. Kees Jan Rodenburg had een gesprek met rabbijn David Rosen, een rabbijn die al jarenlang werkzaam is bij organisaties die gericht zijn op de dialoog met andere godsdiensten.

In het interview 'Israël en de protestantse kerken' stelt Rabbijn Rosen enkele kritische vragen bij de betrokkenheid van de protestantse kerken in Nederland bij Israël.

Drs. C.J. van den Boogert staat in zijn artikel 'Israël, teken van Gods trouw' stil bij de 60ste verjaardag van de staat Israël. Hij stelt de vraag aan de orde of in de stichting van de staat Israël Gods hand zichtbaar is.

Van de penningmeester

Om een mogelijk misverstand uit de weg te ruimen geef ik u even het volgende door. Bij het aprilnummer van *Vrede over Israël* en *Doorgeven* trof u een acceptgiro aan waarop aan de bovenzijde de tekst *Vrede over Israël* is afgedrukt. Dit berust op een vergissing. Het ging om een acceptgiro voor *Doorgeven*. Dit bleek overigens ook uit de aangehechte brief en het vermelde gironummer en de daarbij behorende naam.

Voor *Vrede over Israël* wordt eenmaal per jaar een acceptgiro verspreid ten tijde van het augustusnummer en dat is ook voor dit jaar de bedoeling.

Verder meld ik met dankbaarheid dat wij een gift van € 1.000 mochten ontvangen van N.N., bestemd voor het joodse volk in Israël.

Van belofte naar vervulling – een missionaire omslag

Drs. J.G. Brienens

Een prikkelende vraag

Iets meer dan twintig jaar geleden maakte ik mijn eerste en tot nu toe enige Israëlreis. Eén van de vele dingen die mij zijn bijgebleven, is het gesprek dat we als reisgezelschap van studenten en predikanten hadden met een joodse professor. Het was een stevig gesprek, waarin hij een duidelijk standpunt in nam tegenover ons als christenen. Hij verwoordde dat in de vraag wat de komst van de Jezus, volgens ons zeggen de Messias, nu eigenlijk veranderd heeft in de wereld? Wanneer je om je heen kijkt en ziet hoe de kerk en het christelijke Westen omgegaan zijn met de Joden en het Jodendom de eeuwen door, kun je dan niet met recht een groot vraagteken zetten achter dat christelijke standpunt? Hij deed dat in ieder geval wel.

Die vraag is bij mij blijven hangen. Wat heeft de komst van Jezus Christus, de Messias, veranderd, met name met het oog op Gods volk Israël? Is het concreet aan te wijzen, ook naar iemand als bovengenoemde professor, dat de komst van Gods Zoon, Jezus van Nazareth, Jood in hart en nieren, een beslissende verandering teweeg heeft gebracht?

Een missionair antwoord

Nu twintig jaar later zou ik die vraag

willen beantwoorden vanuit een missionair oogpunt. Met de komst van Jezus Christus, de Messias, is niet zozeer de wereld veranderd als wel de bestaanswijze van het volk van God, de kinderen van Abraham. Het is de verandering van het Koninkrijk van God, die zich voltrekt niet alleen in individuen, maar in het collectief van Gods volk.

Van een volk dat in de oude bedeling gericht is op het **bewaren** (conserveren) van het geheim van het Koninkrijk – de komst van de beloofde Messias – wordt het met de komst van de Messias in de nieuwe bedeling een volk dat **gezonden** wordt om het Koninkrijk te verspreiden.

Rups – pop – vlinder

Om het geheim van Pasen, de opstanding van Christus, inzichtelijk te maken kan het voorbeeld helpen van een rups die zich voor een bepaalde tijd *verpopt* om zich vervolgens te ontpoppen als vlinder. Het nieuwe leven van Jezus Christus, het nieuwe leven van het Koninkrijk van God vindt zijn oorsprong in de beloften van het Oude Testament (*rups*). Tijdens de rondgang van Jezus Messias op aarde en met name in zijn lijden, sterven en begraven worden, komen die beloften in Christus samen en worden die in Hem vervuld (*pop*). En

16 En de elf discipelen vertrokken naar Galilea, naar de berg, waar Jezus hen bescheiden had. 17 En toen zij Hem zagen, aanbaden zij, maar sommigen twijfelden. 18 En Jezus trad naderbij en sprak tot hen, zeggende: Mij is gegeven alle macht in de hemel en op [de] aarde. 19 Gaat dan henen, maakt al de volken tot mijn discipelen en doopt hen in de naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes en leert hen onderhouden al wat Ik u bevolen heb. 20 En zie, Ik ben met u al de dagen tot aan de voleinding der wereld.

Schriftstudie
n.a.v.
Mattheus
28:16-20

J.G. Brienens

Kopergravure
Jeruzalem de
Heilige stad: 'Uit
Sion zal de wet
uitgaan' Jes. 2:3

Joden
mogen nu
wervende
getuigen
zijn voor de
gekomen
Koning-Mes-
sias, Jezus
Christus

tenslotte wordt dat nieuwe leven van Christus door de dood heen opnieuw geboren in een nieuwe bestaanswijze, die uitloopt op Zijn verhoging en verheerlijking (*vlinder*).

Dit voorbeeld van de *rups-pop-vlinder* kan mijns inziens ook het verschil duidelijk maken tussen de bestaanswijze van Gods volk van het verbond voor en na Christus. In Christus Jezus, de Messias ondergaat ook het joodse volk, drager van de belofte van de Messias, een beslissende verandering. Om in het beeld te spreken: in de oude bedeling leefde Israël als '*rups*' met het oog op het '*vlinder*' worden: een nieuw bestaan, waarvan Christus eerste is. In de nieuwe bedeling leeft Israël als *vlinder*: met het oog op voortplanting – de verbreiding van het evangelie, de uitbreiding van Gods Koninkrijk.

De Koning van Israël – Mattheus 28

Het evangelie naar Mattheus is bij uitstek het evangelie dat verkondigt dat Jezus Christus de Koning-Messias is, allereerst voor de Joden, en ook voor de Griek, de Romein, de Nederlander. Het is voluit een boek, dat de joodse cultuur en eigenheid weergeeft. In het evangelie wordt met name voor het joodse volk

'uit de doeken' gedaan dat Jezus de beloofde Messias is. De verwijzingen naar de profeten, naar de wet, naar Mozes maken het herkenbaar en geven het een gevoel van eigenheid – dit is joods gedachtgoed.

Het is dan opmerkelijk om te zien hoe het evangelie eindigt met een geweldig ingrijpende verandering. Er vindt door de komst van de Messias niet een complete *makeover* plaats van de wereld, maar van het volk van God, van het joodse volk. Haar bestemming wordt gewijzigd. Het volk wordt meegetrokken en meegenomen in de beweging van het in Christus gekomen en komende koninkrijk van God: zij wordt van bewaerende gemeenschap, die moet wachten op de komst van de beloofde Messias (belofte), een gezonden gemeenschap die wervend moet getuigen van deze Messias Christus Jezus, de Koning der koningen die alle macht heeft in de hemel en op de aarde (vervulling). En dat wervende getuigenis bestaat uit het maken van volgelingen, leerlingen voor het leven door doop en onderricht.

Op de berg

Deze verandering van bestaanswijze en van bestemming kan niet in eigen kracht worden bewerkstelligd. Het is en blijft de bestaanswijze en de bestemming van Gods Koninkrijk. En die verandering van belofte naar vervulling wordt voltooid in de komst van de Heilige Geest (vgl. Mt. 3 en 4). Hij staat garant voor die nieuwe bestaanswijze en die nieuwe bestemming.

Die vernieuwing, die vervulling, die ontpopping wordt geïnitieerd in Galilea, op de berg waar Jezus zijn leerlingen had onderricht. Opnieuw voltrekt zich de parallelie met de geschiedenis van Israël ten tijde van Mozes bij de Sinaï, waar Mozes de berg op ging om de toenmalige nieuwe bestaanswijze van Gods volk van de Almachtige te ontvangen en aan het volk te onderwijzen (vgl. Mt. 5). Het koninkrijk van priesters, de heilige

Bidden bij de
muur: alleen
bewaren of toch ook
getuigenis?

natie, Gods eigendom (Ex. 19 en 1 Petr. 2) krijgt een nieuwe bestemming en bestaansgrond: wervende getuigen zijn voor het de gekomen Koning-Messias, Jezus Christus.

Handelingen

Wie verder leest in het boek Handelingen en de latere brieven, ziet hoe de Heilige Geest kinderen van Abraham meeneemt in deze grootse en vernieuwende beweging. Joden, opgevoed in een bewarende, naar binnen en naar boven gerichte cultuur, worden getransformeerd tot naar buiten gerichte, wervende getuigen van de Messias. Daar moeten cruciale stappen voor worden gedaan en culturele vooroordelen worden overwonnen (vgl. Hand. 10), maar God neemt zijn kinderen mee in deze beweging. De rups heeft zich ontpopt tot vlinder. Maar dat is wel wennen. En niet ieder kan deze cultuuromslag meemaken. Het vraagt een diepe verandering van binnen – het persoonlijk binnengaan van Gods Koninkrijk door water en Geest. Maar het vraagt vooral het vinden van een nieuwe identiteit als volk van God, als Jood, als kind van Abraham. Niet alleen meer kind van de belofte, maar nu vooral getuige van de vervulling.

Kerk en Israël

In mijn beleving is het Jodendom van oudsher en de eeuwen door niet een actief wervende gemeenschap geweest – de oude aard van ‘volk van de belofte’ laat zich nog steeds gelden. Daar wordt mijns inziens ook een diepe kloof zichtbaar in het gesprek en contact met het Christendom, bestaande uit Joden en niet-Joden, dat zijn identiteit van oudsher vindt in het ‘wervend getuige zijn’, het volk zijn van de vervulling. Om als kerken in contact te treden met Israël vraagt het heel wat om elkaar te kunnen begrijpen – zeker als de identiteiten van de gesprekspartners zo divers, en misschien ook wel controvers zijn. Breng een rups en een vlinder maar eens met elkaar in gesprek en je kunt op je vingers natellen dat er te allen tijde sprake zal zijn van begripsverwarring, miscommunicatie en elkaar niet begrijpen. Het is en blijft een wereld van verschil tussen het volk van de belofte en het volk van de vervulling. En de schakel tussen beiden is die ene Persoon in wie zich de verandering voltrok en nog steeds voltrekt: Jezus Christus. Alleen in Hem vinden rups en vlinder, Israël en kerk hun ware en hun gezamenlijke identiteit.

Het is en
blijft een
wereld van
verschil
tussen het
volk van de
belofte en
het volk van
de vervul-
ling

Bart Wallet

Om de praktijk van het joodse leven 3

Bart Wallet

Halacha voor elke dag

Veel mensen associëren recht met overtredingen en rechtbanken: iets om zo min mogelijk mee te maken te hebben! Natuurlijk klopt dat niet helemaal, want 'recht' is overal om ons heen en zorgt er bijvoorbeeld voor dat we voor het rode licht stoppen. In het joodse recht, de *halacha*, is die link met het dagelijkse leven nog veel duidelijker. *Halacha* is maar niet een stelsel dat overtredingen en de bijbehorende straf vaststelt, maar biedt de spelregels voor het joodse leven met God.

Natuurlijk is er joods recht in soorten en maten. Omdat Joden voor een groot deel van de geschiedenis zowel in de islamitische wereld als in het christelijke Europa een eigen religieuze en etnische groep binnen de samenleving vormden, was het hen toegestaan om eigen rechtbanken te hebben die zich over zowel het religieuze als burgerlijke leven uitstrekten.

In de nasleep van de Franse Revolutie, toen Joden in steeds meer landen burgerrechten verkregen, werd ook de macht van deze rechtbanken ernstig beperkt – vrijwel overal tot slechts reli-

gieuze zaken. Voor sommige Joden was dat slikken, maar de *halacha* bood zelf richting in deze zaak: *dina de malchoeta dina* – het recht van het koninkrijk moet je accepteren als recht. Een Jood in een niet-joodse staat dient zich dus uiteindelijk te schikken naar het gangbare burgerlijke recht.

Het corpus aan joods recht dat in de loop van de tijd is opgebouwd, en waarvan in het vorige artikel (Jaargang 52, nr. 1) een overzicht is gegeven, kan grofweg verdeeld worden in twee typen. Allereerst is er het gespecialiseerde recht en de casuïstiek, waarbij de grote

Natuurlijk is er joods recht in soorten en maten

Het Hooggerechtshof te Jeruzalem

rabbijnen al hun kennis inzetten om tot verantwoord recht te komen. Daarnaast is er *halacha le-ma'ase*, praktisch recht, bedoeld voor 'gewone mensen'. Uit die laatste categorie wil ik een drietal voorbeelden geven om te laten zien wat *halacha* nu in de praktijk inhoudt.

Opstaan

Wat moet je doen als je 's ochtends wakker wordt? Daarop geeft de *halacha* al een antwoord. Dat heeft alles te maken met hoe binnen het Jodendom tegen de slaap wordt aangekeken. Als je gaat slapen geef je je ziel aan God over en als je 's ochtends wakker wordt dan krijg je opnieuw het leven van Hem. Dat wordt begrepen uit Klaagliederen 3:23: 'Zij zijn iedere morgen nieuw, groot is Uw trouw'. Het eerste wat je dan ook moet doen als je wakker wordt, is God daarvoor danken met het volgende gebed: 'Ik dank U, eeuwig levende Koning, dat U mijn ziel met liefde heeft teruggegeven, groot is Uw vertrouwen.'

Omdat de mens er is voor de dienst aan God is hij in die zin vergelijkbaar met de priesters eens in de Tempel. Daarom is het volgende wat hij moet doen bij het opstaan zijn handen te overgieten met water uit een beker. Zo deden ook de priesters dat in de Tempel voor zij met hun werk begonnen, blijkt uit Psalm 26:6-7. Eerst echter doet hij een kleine gebedsmantel aan die je onder je kleren draagt met daaraan de voorgeschreven schouwdraden, die dan ook van onder je kleren uitkomen. Na het wassen wordt vervolgens de zegening over de reinheid van de handen uitgesproken.

De *halacha* vraagt dan echter: wat nu als iemand naar de wc moet? Wanneer mag dat dan? Dat mag ná het wassen van de handen, maar moet vóór de zegening daarover gebeuren. Men kan naar de wc gaan en moet daarna opnieuw zijn handen wassen en dan pas de zegening zeggen. Dit omdat er in Psalm 103:1 staat: 'Laat mijn ziel de Eeuwige zegenen en laten al mijn ingewanden Zijn Heilige

Naam zegenen.' Ook de 'ingewanden' moeten er klaar voor zijn om Gods Naam via de zegening te heiligen.

Het Amida

Is het eerste voorbeeld uit het dagelijkse leven genomen, het tweede staat in de liturgische setting. Voor de synagogendienst zowel op de weekdays als op sabbat is er een vaste orde van dienst. Niet alleen de lezing van Thora, maar ook de gebeden zijn nauwkeurig vastgelegd en de manier waarop die gezegd moeten worden is omschreven in de *halacha*.

Een van de belangrijkste gebeden is het Amida, ook wel bekend als het Sjemoneh Esre of Achttiengebed. Het Amida wordt staande gezegd en in de orthodoxe ritus herhaald. Waarom schrijft de *halacha* dit voor? Eerst moet het zachtjes gezegd worden, ieder voor zich, daarna wordt het gezamenlijk met de *chazzan* – de voorzanger – gebeden. Dat is om mensen die het niet kunnen lezen er toch bij te betrekken, door 'Amen' te antwoor-

De kleine
gebedsmantel

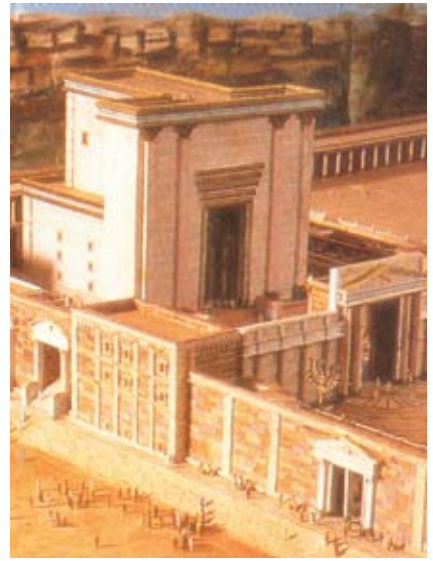
Wat moet je
doen als je
's ochtends
wakker
wordt?

den op de beden van het Achttiengebed geldt het alsof ze het zelf helemaal hebben gezegd. De eerste keer zachtjes is tegelijkertijd een herinnering aan het stille gebed van Hanna in de tabernakel te Silo.

Onderdeel van het Amida is het zetten van drie stappen achterwaarts. Opnieuw wordt dit in de halacha gemotiveerd. In het oude Nabije Oosten was het de gewoonte om als iemand met een koning sprak dat hij een afstand van drie passen innam. Daarnaast namen de priesters in de Tempel bij de offers dezelfde afstand aan en was dit ook het geval bij de relatie tussen een meester en zijn leerlingen. Hoeveel te meer moet dus een mens die voor Gods aangezicht nadert uit eerbied deze drie passen afstand in acht nemen!

Kleding

Het derde voorbeeld is opnieuw uit het leven gegrepen. Niets is zo normaal als het dragen van kleding. Dat staat echter ook niet los van de dienst aan God, zo gelooft het Jodendom. Daarom kennen de halachische handboeken ook afdelingen over kleding en de regels die daaraan afgeleid zijn. Bekend is dat Thora het mannen verbiedt om vrouwenkleding te dragen. Typerend voor de halachische methode is dat dit verbod vervolgens verder uitgewerkt wordt. In Thora wordt slechts kleding met name genoemd, maar vanuit het principe daarachter moet geconcludeerd worden dat er meer dan louter kleding wordt bedoeld. Ook sieraden en make-up die voor vrouwen bestemd zijn, horen niet door een man gebruikt te worden. Het verbod wordt vervolgens ook omgekeerd. Vrouwen is het evenzeer verboden om mannenkleding te dragen. De mannelijke en de vrouwelijke identiteit moeten duidelijk onderscheiden blijven. Daarom wordt uit dit verbod ook de volgende les getrokken: mannen die ouder worden en een witte haar tussen hun zwarte haren ontdekken, mogen die er

niet uittrekken of 'm verven, want dat is vrouwen eigen. Mannen moeten de witte haren gewoon laten zitten. IJdelheid is kennelijk aan vrouwen voorbehouden. In sommige groepen binnen het orthodoxe Jodendom wordt dit verbod zelfs nog verder doorgetrokken: mannen moeten ook niet in een spiegel kijken, want dat is een vrouwelijke gewoonte.

Conclusies

Deze drie voorbeelden laten iets zien van hoe halacha werkt en dat het zich uitstrekt over het hele leven: van het opstaan, via de synagogendienst tot het al dan niet voor de spiegel staan. Bij alle drie de voorbeelden is duidelijk dat er een bijbelse legitimatie aanwezig is, hoewel de wijze waarop die verkregen wordt wel verschilt. In het eerste voorbeeld staan drie bijbelteksten centraal, waaruit een bredere betekenis wordt getrokken dan een eerste lezing zou vermoeden. Dat is karakteristiek voor de rabbijnse exegese. Het tweede voorbeeld laat zien hoe een concreet bijbels verhaal, dat over Hanna, leidt tot een gebruik in de synagoge. Het derde voorbeeld toont een van de basisprincipes van de halacha: uit een bijzonder verbod kan een algemeen verbod afgeleid worden, dat vervolgens op een veelheid van

zaken toegepast dient te worden. Opvallend is ook hoezeer de herinnering aan de Tempel doorwerkt. In zekere zin probeert de halacha in de praktijk van het leven te voorkomen dat de Tempel wordt vergeten. Daarom wordt het reinigingsritueel van de priesters in ere gehouden, wordt op het moment dat de offers werden gebracht het Amida gebeden en worden dan de zelfde stappen als de priesters gezet. Niet slechts in de dikke folianten van de Talmud zijn de gebruiken van de Tempeldienst bewaard gebleven, maar ook in het gewone dagelijkse leven van een willekeurige religieuze Jood.

Natuurlijk is er ook voortdurend wisselwerking met de context waarin Joden leven. In het eerste geval wordt er in oude halachische handboeken rekening gehouden met het feit dat er niet altijd stromend water voorhanden is en wordt bijvoorbeeld de regel gegeven dat in

zo'n geval sneeuw een goede vervanging kan zijn. Dat is in de context van negentiende-eeuws Oost-Europa en Rusland goed voorstelbaar, maar tegenwoordig niet meer nodig. Huidige halachische boeken gaan daarentegen weer in op moderne medische ontwikkelingen, als ivf of genetische modificatie.

Natuurlijk is halacha ook een sport voor de liefhebber: het zoeken naar de oudste en meest gezaghebbende regels en die toepassen op de nieuwste uitvindingen. In eerste instantie beoogt het echter een omvattende structuur te verlenen aan de dag van een doorsnee Jood, zodat hij bij alles wat hij doet zich ervan bewust is een Vader in de hemel te hebben aan wie hij toebehoort. Thora is niet slechts studie, maar in eerste instantie leven. Niet ten onrechte heeft Buber Thora dan ook met 'Weisung' vertaald: het is een richtingwijzer, door het leven heen, naar God.

Halacha beoogt in eerste instantie een omvattende structuur te verlenen aan de dag van een doorsnee Jood

Voorschriften bij het dagelijkse gebed

Binnen het Jodendom neemt het gebed een belangrijke plaats in. De Joden kennen drie gebedstijden. Men bidt met het gezicht richting Jeruzalem.

Bidden is G-d ontmoeten en men behoort zich daarop voor te bereiden:

'Er staat geschreven [Amos 4:12]: "Maak u gereed om uw G-d te ontmoeten, Israël". Men moet zich voorbereiden, alvorens men voor Ha Sjeem gaat staan. Men moet zich netjes aankleden wanneer men gaat davvenen (bidden), gelijk iemand die een belangrijke hoogwaardigheidsbekleder zal ontmoeten.'

Bij het morgengebed zal men een Talliet (gebedsmantel) met daaraan de Tsietsiet (gedenkwasten) omslaan. Men is dan omgeven met de geboden (Num. 15:39). Vervolgens zal men Tefillien (gebedsriemen) aanleggen. Eerst legt men de arm-Tefillien om,

want in het voorschrift wordt de arm het eerst genoemd: 'En je zult hen tot een teken op de arm binden', vervolgens de hoofd-Tefillien: 'en zij zullen als een voorhoofdsband tussen je ogen zijn' (Deut. 6:8). In de kubusjes verbonden aan de Tefillien zitten perkamentstrookjes met teksten uit: Deut. 6:4-9; 11:13-20; Ex. 13:1-10 en 11-16.

1 Kitsoer Sjoelchan Aroech (Compacte Joodse Codex)

Israël en de protestantse kerken

Kees Jan Rodenburg

Rabbiijn David Rosen over de relatie tussen de joodse gemeenschap en de protestantse kerken.

Inleiding

Dit jaar viert de joodse gemeenschap het zestigjarig bestaan van de staat Israël. Voor het Centrum voor Israël Studies was dat aanleiding om op zaterdag 5 april 2008 een symposium te organiseren. De lezingen van de dag hadden als gezamenlijk thema de vraag op welke wijze de Nederlandse protestantse kerken de afgelopen decennia present zijn geweest in Israël en wat dat heeft betekent, zowel voor de kerk in Nederland als voor de joodse gemeenschap in Israël. Voorafgaande aan de discussie hierover in Nederland voerde ik een gesprek met rabbiijn David Rosen. Het werd een verhelderende ontmoeting, waarin echter ook een indringend appel aan de kerken in Nederland doorklonk.

Dialogo

Rabbiijn Rosen reageert trefzeker op alle onderwerpen die tijdens het gesprek aan de orde komen. De relatie tussen de joodse gemeenschap en andere godsdiensten is een terrein dat hij door en door kent. Moeiteloos stapt hij over van geschiedenis naar theologie en naar politieke vraagstukken. Ook de kerkelijke wereld is hem bekend. Enkele van de Nederlandse predikanten die in Israël werkzaam zijn geweest kent hij persoonlijk.

David Rosen groeide op in Ierland en is de zoon van een beroemde orthodoxe rabbiijn. In het gezin ging een sterke verbondenheid met de joodse traditie samen met openheid voor anderen. Grote invloed op Rosens betrokkenheid bij de dialoog hebben zijn ervaringen in Zuid Afrika gehad. Tijdens de jaren

dat hij rabbiijn was in Capetown raakte Rosen betrokken bij het streven naar sociale gerechtigheid en ontdekte hij de positieve rol die godsdiensten konden spelen in de strijd tegen apartheid. Rosen raakte overtuigd van de noodzaak om op te staan tegen wederzijdse stereotypen en vooroordelen.

De dialoog ziet hij niet alleen als een noodzakelijke manier van omgang met anderen, waarin ook eigenbelang meespeelt. Openheid voor anderen heeft volgens de rabbiijn ook een spiritueel aspect. De ontmoeting met de ander en zijn geloof maakt duidelijk dat God niet alleen gekend wordt in de eigen godsdienst, maar dat Hij op vele andere manieren aanwezig is in de wereld. Inmiddels werkt Rosen voor verschillende nationale en internationale organisaties, die gericht zijn op de dialoog met andere godsdiensten. Hij is vooral bekend vanwege zijn werk als adviseur van de Israëliische hoofdabbijnen. Na het bezoek van paus Johannes Paulus II aan Israël in het jaar 2000, werd namelijk een commissie opgericht voor het directe contact tussen de joodse gemeenschap in Israël en het Vaticaan. Met zichtbaar plezier vertelt hij dat het opperrabbinaat, dat nogal in zichzelf gekeerd is, overtuigd is geraakt van de noodzaak van interreligieuze contacten. Rosen: 'Terwijl er geen enkele commissie bestaat voor het gesprek tussen de verschillende joodse stromingen, bestaat er nu dus wel een commissie voor het contact met het Vaticaan! Toen de paus de hoofdabbijnen vroeg om rechtstreeks contact, kon men eenvoudigweg geen nee zeggen.'

Rabbi David Rosen

Rabbiijn Rosen is de adviseur van de Israëliische hoofdabbijnen

Als we spreken over het contact tussen de protestantse kerken in Nederland en de joodse gemeenschap in Israël, dan geeft Rosen aan dat naar zijn gevoel de relatie in de afgelopen decennia sterk is veranderd. De solidariteit met Israël is afgenomen en de kerken zijn kritischer geworden, zegt hij. Tot zijn spijt heeft hij de indruk dat de kerken niet veel interesse meer hebben in de dialoog met de joodse gemeenschap. De rabbijn voert een dringend pleidooi voor de noodzaak van contact en voor een consequente ‘dubbele solidariteit’ met de partijen in het conflict.

Verus Israel

De relatie tussen de kerk en Israël is theologisch van aard, stelt David Rosen. Daarom moet de relatie niet gebaseerd zijn op de geschiedenis of op het schuldgevoel van christenen ten opzichte van de Joden. Het contact moet daarentegen gebaseerd zijn op de verworteling van de kerk in de joodse traditie. Volgens Rosen is dat besef cruciaal voor het verstaan van de persoon van Jezus en van de kerkgeschiedenis, maar ook voor het verstaan van het verbond. Uitdagend zegt hij: ‘Ik kan me niet voorstellen hoe christenen denken de aard van het verbond te verstaan, als zij niet de aard van het verbond met de zonen van Israël verstaan. Zonder kennis van de relatie tot het Jodendom is een christen slechts ten dele en niet volledig christen. Dat is een ketterse vorm van christelijk geloof, die niet geworteld is in de realiteit.’ De keerzijde van de ontmoeting tussen Joden en christenen is volgens Rosen, dat ook de joodse gemeenschap zich moet gaan afvragen hoe ze tegen de kerk aankijkt. De rabbijn beseft dat hijzelf bereid is veel verder te gaan dan de meeste Joden. Wat hem betreft mag de kerk, die weet dat ze geënt is in de Hebreeuwse Schriften en op de eerste Godsopenbaring, zichzelf zien als *novus Israel* of *verus Israel*, het nieuwe of ware Israël. Rosen: ‘Het is niet te ontkennen

Ontmoeting van Joden en Katholieken in het Vaticaan in 1990

dat Joden en christenen een bijzondere relatie tot elkaar hebben. Of Joden dat nu leuk vinden of niet, Joden hebben de verplichting christenen te zien als een nieuw Israël.’ Cruciaal is echter dat de kerk beseft dat ze niet het enige Israël is. David Rosen haalt zijn collega Greenberg aan, die de relatie tussen Israël en de kerk typeerde als twee *midrasjiem* (joodse uitleggingen) op dezelfde tekst. In die relatie wordt Gods mysterie geopenbaard en dat betekent vooral dat beide partners moeten gaan begrijpen dat zij elkaar aanvullen en nodig hebben.

Dubbele solidariteit

Rosen benadrukt dat de kerk zich niet alleen moet afvragen wat de joodse geschiedenis en het joodse geloof voor haar te betekenen hebben, maar ook wat de staat Israël te zeggen heeft. Is deze meer dan een expressie van joodse soevereiniteit; is de staat op een of andere manier uitdrukking van Gods trouw aan zijn verbond? Ons gesprek komt terecht bij een onvermijdelijk onderwerp: het conflict. Vanuit zijn ervaring in Zuid-Afrika wil Rosen allereerst duidelijk maken dat in

Toch ‘Verus Israel’?

Kees Jan Rodenburg

De kerken
(in Neder-
land) zijn
afgedwaald
van over-
weldigende
broeder-
schap met
de joodse
gemeen-
schap in
Israël naar
een afstan-
delijke hou-
ding.

Israël geen sprake is van apartheid: 'Veel mensen begrijpen niet dat apartheid gebaseerd is op onderdrukking. In Israël hebben we te maken met een conflict. Dat betekent overigens niet dat er geen mensen worden onderdrukt. Apartheid is echter het doelgerichte beleid om de rechten van mensen te ontkennen vanwege hun ras, geloof of etniciteit. Een conflict betekent daarentegen dat twee partijen met elkaar wedijveren over iets dat ze beiden willen hebben, zoals land. Daarbij is sprake van twee partijen, die allebei gelijk hebben en allebei deels ongelijk hebben. Als in zo'n situatie wordt gezegd dat alleen het verkrijgen van het geheel voldoende is, dan wordt daarmee de ander zijn hoop ontnomen en dat is immoreel.'

Als we spreken over de toenemende steun van de Nederlandse kerken voor de Palestijnse zaak, dan uit Rosen zijn reserves: 'Over de hele linie is een tendens waarneembaar, namelijk dat een van de partijen in het conflict wordt gesteund en dat dat ten koste van de andere partij gaat. Het idee bestaat, dat wanneer je geeft om Israël, je niet gevoelig kunt zijn voor situatie van de Palestijnen. Of dat wanneer je geeft om de Palestijnen, je vijandig moet zijn tegenover Israël.' Het is duidelijk dat dit hem hoog zit. Zonder stemverheffing, maar toch met een zekere klem roept hij de kerken op om niet mee te doen aan vormen van dehumanisering, demonisering en delegitimering van een van de partijen. Hij raadt de kerken

juist aan om vast te houden aan het uitgangspunt van 'dubbele solidariteit' en om de verschillende gemeenschappen bij elkaar te brengen en gezamenlijke initiatieven te ondersteunen. 'Hoe meer de Palestijnen en de Israëli's verstaan dat degenen die hen steunen ook de andere kant steunen, hoe meer het proces van ontmenselijking kan worden omgebogen en onderlinge verzoening mogelijk wordt', zegt Rosen.

Broederschap

Terugkijkend op de presentie van de Nederlandse protestantse kerken in Israël zegt Rosen op besliste wijze: 'De kerken zijn afgedwaald van overweldigende identificatie, solidariteit en zelfs broederschap met de joodse gemeenschap in Israël naar een afstandelijke houding. Er is weliswaar nog steeds sprake van een relatie, maar dan een zoals je die hebt met een verre verwant, in plaats van een nabije vriend.' Rosen wil niet oordelen over de verschuiving, omdat mensen en omstandigheden veranderd zijn. Hij merkt wel op dat er een tijd was waarin de kerken in Nederland in Israël gezien werden als de beste vriend van de joodse gemeenschap. In de beleving van Joden neemt de Rooms Katholieke Kerk die plaats nu in. Rosen hoopt echter dat de kerken op alle mogelijke manieren contact zullen leggen met de joodse gemeenschap en trouw zullen zijn aan het principe van 'dubbele solidariteit'. Een dringend appel dat vraagt om nadere bezinning.

Israël, teken van Gods trouw

C.J. van den Boogert

Bij de 60ste verjaardag van de staat Israël

Wie niet in wonderen gelooft...

‘Wie niet in wonderen gelooft, is geen realist’. Deze woorden sprak David ben Goerion ooit uit. Op 14 mei 1948 las hij in Tel Aviv de Proclamatie van de Onafhankelijke Staat Israël voor. Hij stond daarbij voor het portret van Theodor Herzl, de grondlegger van de zionistische beweging, wiens droom bij het uitroepen van de staat Israël in vervulling ging. Een wonder, want wie had kunnen geloven dat door de Verenigde Naties het in 1947 voorgestelde verdelingsplan voor de vorming van een joodse en een Arabische staat zou worden aanvaard. Maar het gebeurde.

Zou Gods hand daarin zichtbaar kunnen zijn?

- Binnen orthodox joodse kring

bestond daarover verdeeldheid.

Zou men met het uitroepen van een joodse staat de Messias niet voor de voeten lopen? Hij zou toch het initiatief moeten nemen om het volk naar het Beloofde Land terug te voeren en het volk Israël zou hem toch moeten volgen? Of mocht men in het uitroepen van de staat nu reeds de naderende voetstappen van de komende Messias horen?

Voor Israël zelf best wel een spannende en tegelijk principiële vraag.

- Binnen christelijke kring kon het eigenlijk helemaal niet gezien worden als een wonder van God. Israël deed daar bij monde van Ben Goerion immers wat de kerk door de eeuwen heen bestreden had.

De kerk had altijd uitgedragen dat Israël gedoemd was in ballingschap te moeten leven. Immers, zo meende de kerk:

- a. het joodse volk had zijn taak vervuld nu het de Messias had voortgebracht;
- b. het wordt nu door God gestraft vanwege de kruisiging van hun Messias en de weigering om Jezus te volgen;
- c. de kerk alleen was nu het ‘ware Israël’ en het had ‘Israël-naar-het-vlees’ vervangen.

De kerk, die ‘ziende’ zou zijn heeft de ‘blinde’ synagoge daarom ook in de ballingschap naar het leven gestaan. Met recht mag de vraag gesteld worden: wie was er nu eigenlijk ‘blind’?

Wie niet in wonderen gelooft, is geen realist

David ben Goerion
leest de Onafhankelijke
verklaring
voor

C.J.
van den Boogert

De ziende kerk en de blinde synagoge

Zeker, binnen de kerk, vooral bij de Puriteinen, in de kring van de Nadere Reformatie en van het Reveil, kon men andere geluiden horen. Daar speelde Romeinen 11 bij velen een beslissende rol. God zou vasthouden aan de verkiezing van zijn volk en het op zijn tijd laten terugkeren naar het land. Vanuit die visie zou terugkeer niets minder zijn dan een teken van Gods trouw aan Israël. Deze visie kwam sterk overeen met de blijvende hoop van Israël zelf.

Verlangen naar Sion

Israël is een volk dat gedenkt. In het heden levend denkt het altijd weer terug aan Gods voorheen gegeven beloften

en blijft het uitzien naar de vervulling daarvan.

Dat wordt op krachtige wijze vormgegeven in de liturgie van de synagoge.

Zo wordt in het Amida of Achttiengebed gevraagd om de terugkeer der ballingen: 'Gezegend gij, Heer, die inzamelt de verstrooiden van het volk Israël';

om de opbouw van Jeruzalem:

'En keer in erbarmen terug naar Jeruzalem, uw stad, en woon in haar, zoals ge gesproken hebt, bouw haar, binnenkort in onze dagen, tot een bouwwerk voor altijd, en bereidt in haar snel de zetel van David. Gezegend Gij, Heer, die Jeruzalem bouwt';

om de komst van de Messias:

'De spruit van David, uw dienaar, doe die snel ontspruiten...';

om de terugkeer van God naar Sion:

'Gezegend Gij, Heer, die zijn Inwoning terugvoert naar Sion'.¹

In het tafelgebed in het algemeen en op de 9de Av, de gedenkdag van de verwoesting van de tempel in het bijzonder, komt de bede over de bouw van Jeruzalem terug:

'Gezegend, Jij die Jeruzalem bouwt, Amen'.

De joodse schrijver A.J.Heschel tekent hierbij aan: "Wij zeiden nooit: 'Die zal bouwen'. Hij bouwt Jeruzalem."²

Tijdens de meest plechtige feestdagen van het jaar, de Seideravond en de Grote Verzoendag, roept men vol overgave:

'Volgend jaar in Jeruzalem'

En op de sabbat bidt men:

'Wanneer zul Jij heersen in Sion?

Spoedig, in onze dagen,
woon daar en voor altoos!

Moge je naam verheerlijkt en geheiligd worden in het midden van Jeruzalem, jouw stad gedurende alle geslachten en in alle eeuwigheid.

Laat onze ogen je koninkrijk aanschouwen.'³

In het ochtendgebed wordt het universele koningschap verwoord:

'Verzamel allen die hun hoop op U gevestigd hebben, uit alle vier windstreken van de aarde.

Laat alle wereldbewoners het erkennen en het weten dat U alleen God bent voor alle koninkrijken der aarde...'⁴

In het gebed “Gods koningschap over heel de wereld” dat op het joodse nieuwjaar, Rosj haSjana, wordt uitgesproken, heet het:

*‘Regeer met Uw Majesteit over heel de wereld,...laat al de glanzende schoonheid van uw machtige hoogheid uitstralen over alle bewoners van Uw aardse wereld...’*⁵

Nu de staat Israël er is, wordt in het gebed voor de Staat Israël duidelijk uitgesproken hoe men deze ziet:

‘...zeggen de Medienat-Jisrael, de Staat Israel, het ontluikend begin van onze verlossing...’.

Het gebed sluit af met de nadruk op Gods koningschap over alle volken:

*‘Verschijn in de volle pracht en macht van Uw Majesteit aan alle aardbewoners, zodat ieder bezield wezen het zal verkondigen: ‘De Eeuwige, de God van Jisrael is Koning en Zijn koningschap strekt zich uit over het heelal, Amen.’*⁶

Het voorlaatste

De staat Israël is niet het Koninkrijk van God als zou de beloofde volkomen verlossing al gekomen zijn. Het pijnlijke conflict tussen Israël en de Palestijnen geeft daar duidelijk blijk van. In de liturgie spreekt Israël zelf ook heel terughoudend over ‘het ontluikend begin van onze verlossing...’. Het is een teken van Gods trouw, niets minder, maar zeker ook niets meer.

Die wetenschap moet de kerk bewaren voor eenzijdigheid naar twee kanten: enerzijds voor een houding van onkritische liefde voor Israël, anderszijds voor een houding van onkritische sympathie voor het Palestijnse volk. Het gaat immers om het Koningschap van de God van Israël over Israël en de volkeren. Een rijk van vrede en gerechtigheid dat nog komen moet. Een rijk dat pas zal

De Menora bij
de Knesset in
Jeruzalem

Het uitroepen van de staat Israël behoort niet tot de 'laatste' maar tot de 'voorlaatste' dingen

komen bij de 'terugkomst', zo belijdt de kerk, van de Messias van Israël.

Binnen Israël heeft men daar dikwijls nog beter weet van dan binnen de kerken. Ook deze wetenschap wordt levend gehouden door de liturgie, door het vieren van de feesten. We leven nu in de tijd dat Israël zowel Pesach (Pasen) als *Wekenfeest* (Pinksteren) gevierd heeft. Binnen de kerken worden deze feesten dikwijls niet als een eenheid gevierd. Zeker, Johannes heeft ons geleerd dat Pasen en Pinksteren op een dag kunnen vallen (Joh. 20:22). Anders gezegd Pasen kan niet zonder Pinksteren en Pinksteren niet zonder Pasen. Binnen de joodse traditie wordt de eenheid van beide feesten sterk benadrukt. Het *Wekenfeest* sluit Pesach af. De verlossing 'uit' de slavernij van Egypte, dus uit de heerschappij van het kwaad en de dood, is pas volkomen als er ook verlossing is 'tot' een leven naar Gods geboden. Op het *Wekenfeest* stond Israël immers aan de voet van de berg Sinaï om daar Gods Thora te ontvangen. In de kerk spreekt men dan, in navolging van de profeten,

over een leven uit de Geest van God die de Thora in onze harten schrijft. Dat is er pas, zo zegt de synagoge, als de Messias gekomen is.

Dat is de reden waarom het uitroepen van de staat Israël niet behoort tot de laatste dingen, maar tot de voorlaatste. In de tijd van het 'voorlaatste' heeft Israël, zo schrijft de Britse Opperrabbijn Jonathan Sacks in een mooi artikel in het Nieuw Israëlietisch Weekblad, een roeping. Het mag zich laten leiden door het 'convenant', het verbond dat God in de tijd van Mozes met Israël sloot. Hij schrijft: 'Het convenant gaat over de moraal en collectieve verantwoordelijkheid, over een gedeelde identiteit; het is gebaseerd op het idee dat alle Joden verantwoordelijk zijn voor elkaar'. En hij sluit af met de woorden: 'De tijd is aangebroken voor een hernieuwing van Israëls convenant met de geschiedenis en met de hoop'.⁷

Zo zien we bij de 60ste verjaardag van de staat Israël, het teken van Gods trouw, uit naar de definitieve vervulling van Gods beloften aan zijn volk.

¹ De cursief gedrukte bedden zijn overgenomen uit: B. Folkertsma Stichting voor Talmudica, Elke Morgen Nieuw, pag. 16-18.

² A.J. Heschel, a.w. pag. 63.

³ A.J. Heschel, a.w. pag. 37

⁴ I. Dasberg, SLACH JITSCHAK, Siddoer, 4e druk 1993, pag. 9

⁵ I. Dasberg, a.w. pag. 281

⁶ I. Dasberg, a.w. pag. 150

⁷ NIW 31, 2 mei 2008, 27 niesen 5768, Jaargang 143

Colofon

Commissie van redactie

drs. C.J. van den Boogert

ds. A. Brons

ds. H.D. Rietveld

Eindredacteur

drs. C.J. van den Boogert

Graspieper 8

8081 ZR Elburg

tel.: (0525) 69 02 22

e-mail: booge269@planet.nl

Internetpagina

www.kerkenisrael.nl

Administratieadres

Landelijk kerkelijk bureau

van de Chr. Geref. Kerken

Vijftien Morgen 1

3901 HA Veenendaal

Postbus 334

3900 AH Veenendaal

tel. (0318) 58 23 50

fax (0318) 58 23 51

e-mail: lkbcgk.nl

Penningmeester

H. van Braak

Prins Willem-Alexanderpark 133

3905 CD Veenendaal

tel.: (0318) 51 54 27

e-mail:

penningmeester@kerkenisrael.nl

Gironummer 365271,

t.n.v. penningmeester

deputaten Kerk & Israël CGK te

Veenendaal

Voor legaten en schenkingen

kunt u contact opnemen met de

penningmeester; hij geeft ook gaarne

informatie over diverse aan te bevelen

projecten.